

Himlen over Berlin

- om at vælge livet

Af mag. art. Bo Torp Pedersen

Et studiemateriale fra Kirke og Film, december 2009

Pressebilleder © Sandrew Metronome

Studiematerialet må kun udleveres til medlemmer af foreningen Kirke og Film

Kort sagt

I kort begreb handler "Himlen over Berlin" (1987) om to engle, som iagttager livet og menneskene i den delte storby, bl.a. en gammel forfatter som lever i minderne om krigens ødelæggelse af Tyskland, en amerikansk stjerneskuespiller som er i Berlin for at indspille en film om Nazi-Tyskland, og en yngre kvindelig trapezkunster som føler sig dybt ensom men også parat til noget afgørende nyt i sit liv. Den ene af englene forelsker sig i trapezkunstneren og beslutter at forlade sin identitet som engel og blive et dødeligt menneske.

Lyrisk filmsprog

Men filmen selv er hverken særlig kort eller særlig let at sammenfatte. Den er fortalt i et langsomt tempo, den lægger vægt på lyriske og 'løse' sammenhænge frem for 'intrige' – ja, den kan

karakteriseres som et filmisk digt spækket med tankegods og associationer for den tilskuer, der gribes af dens univers og dens stemning. Det er en stemning af såvel isolation og tristhed som håb og kærlighed på trods af den jordiske begrænsning. De 'svævende' billeder afspejler englens synsvinkel, og de ser verden i sepia monokrom, mens menneskene ser den i farver.

Englene

De er der som menneskenes 'skytsengle', som det usynlige skulderklap der bringer det mistrøstige menneske videre med sit liv, osv. . De er vidner til historiens gang på Jorden, for de har været der lige siden de første enorme gletschere smeltede og skabte beboeligt land også i Nordeuropa. De er udtryk for Guds ensomhed, Skaberen der overlod Jorden til os mennesker på godt og ondt, for sé hvad vi gør ved Jorden, hinanden og vore liv. De deltager ikke, de lytter til menneskenes tanker (på gaden, i sporvognen osv.), men de kan (næsten) kun iagttage....

Berlin

Den delte by. Kun englene går uhindret gennem Muren. På Vestsiden ser man muren 'pyntet' med graffiti, men vi ser også de forfaldne kvarterer både i Øst og Vest. Filmen er altså en dokumentation af den delte storby Berlin, (endnu) et Berlin som ikke længere findes. Det afspejles mest rørende i den gamle mands tanker, mens han vandrer om på må og få i byen. Han kan huske byen før Anden Verdenskrig; han husker krigens altødelæggende virkning; og nu kan han ikke finde Potsdamer

Platz – én af førkrigstidens store pladser i byen, som zonegrænsen og Muren af 1961 gennemskar og lod forsvinde.

Talent for at leve

Englen Damien bevæges af cirkusartisten Marions sårbarhed, hendes tvivl, hendes længsel. Han forelsker sig. At leve som et menneske er også at føle og mærke de små ting i livet: tryksværten der smitter af på fingrene, den dampende varme kaffe, at gnide hænderne mod hinanden for at få varmen, at berøre den elskedes hud og følge hendes krops kontur, osv.. At leve som menneske er også at (aner-)kende den anden dimension, englenes dimension. Somme tider kan børnene fornemme englenes nærvær, men de voksne har tabt denne evne, og kun den 'faldne' engel (den amerikanske stjerneskespiller Peter Falk, alias 'Columbo') fornemmer den eksisterende engels nærvær og baner vejen for 'springet'.

At vælge livet

Det afgørende er 'springet', englen Damiens beslutning om at 'springe' fra englelivet til jordelivet. Han vælger at blive menneske, han vælger at kunne føle både smerte og glæde. Han vælger at blive menneske trods alle de fundamentale spørgsmål: Hvorfor er jeg mig og ikke dig? Hvorfor er jeg her og ikke der? osv. Men i valget bliver spørgsmålet besvaret. Det hele er sådan, fordi jeg har valgt at tage det givne på mig; jeg har taget min historie på mig; jeg siger ja til at være mig.

Kunstfilm eller kunstlet?

"Himlen over Berlin" er ikke det perfekte mesterværk: Den er for lang og ordrig; især den første halvdel føles lang, inden filmen fokuserer på englens valg; der er enkelte scener som forekommer overflødige/ligeGYldige; Nick Caves koncert og ('syrede') musik er en prøvelse for adskillige tilskuere. Derfor kan jeg godt forstå, at nogle tilskuere 'står af'. Filmens ufuldkomne og antikklassiske fortælleform er på én gang det, der skaber fascinationen hos nogle tilskuere, det der giver plads undervejs til refleksioner og associationer, og det der får andre til 'at stå af'.

Filmet igen – og teater

Filmen blev genindspillet i USA 1998 med titlen "City of Angels" (jfr. den vestamerikanske storby Los Angeles). Den amerikanske version er en pæn, men ganske enkel romantisk komedie. Når dens 114 minutter er slut, er den bare færdig – der bliver ikke meget 'hængende'. For fuldstændighedens skyld skal tilføjes, at filmen også er blevet transponeret til teatret, første gang af The Northern Stage Theatre Company i England, og anden gang i 2005 på Betty Nansen Teatret i København i en gendigtning af Christian Lollike, som har flyttet historien til København og aktualiseret den, bl.a. med bosniske og somaliske flygtninge.

Peter Handkes digt: "Das Lied vom Kindsein"

Als das Kind Kind war,
ging es mit hängenden Armen,
wollte der Bach sei ein Fluß,
der Fluß sei ein Strom,
und diese Pfütze das Meer.

Als das Kind Kind war,
wußte es nicht, daß es Kind war,
alles war ihm beseelt,
und alle Seelen waren eins.

Als das Kind Kind war,
hatte es von nichts eine Meinung,
hatte keine Gewohnheit,
saß oft im Schneidersitz,
lief aus dem Stand,
hatte einen Wirbel im Haar
und machte kein Gesicht beim fotografieren.

Als das Kind Kind war,
war es die Zeit der folgenden Fragen:
Warum bin ich ich und warum nicht du?
Warum bin ich hier und warum nicht dort?
Wann begann die Zeit und wo endet der Raum?
Ist das Leben unter der Sonne nicht bloß ein Traum?
Ist was ich sehe und höre und rieche
nicht bloß der Schein einer Welt vor der Welt?
Gibt es tatsächlich das Böse und Leute,
die wirklich die Bösen sind?
Wie kann es sein, daß ich, der ich bin,
bevor ich wurde, nicht war,
und daß einmal ich, der ich bin,
nicht mehr der ich bin, sein werde?

Als das Kind Kind war,
würgte es am Spinat, an den Erbsen, am Milchreis,
und am gedünsteten Blumenkohl.
und ißt jetzt das alles und nicht nur zur Not.

Als das Kind Kind war,
erwachte es einmal in einem fremden Bett
und jetzt immer wieder,
erschieden ihm viele Menschen schön
und jetzt nur noch im Glücksfall,
stellte es sich klar ein Paradies vor
und kann es jetzt höchstens ahnen,
konnte es sich Nichts nicht denken
und schaudert heute davor.

Als das Kind Kind war,
spielte es mit Begeisterung
und jetzt, so ganz bei der Sache wie damals, nur noch,
wenn diese Sache seine Arbeit ist.

Als das Kind Kind war,
genügten ihm als Nahrung Apfel, Brot,

und so ist es immer noch.

Als das Kind Kind war,
fielen ihm die Beeren wie nur Beeren in die Hand
und jetzt immer noch,
machten ihm die frischen Walnüsse eine rauhe Zunge
und jetzt immer noch,
hatte es auf jedem Berg
die Sehnsucht nach dem immer höheren Berg,
und in jeder Stadt
die Sehnsucht nach der noch größeren Stadt,
und das ist immer noch so,
griff im Wipfel eines Baums nach dem Kirschen in einem Hochgefühl
wie auch heute noch,
eine Scheu vor jedem Fremden
und hat sie immer noch,
wartete es auf den ersten Schnee,
und wartet so immer noch.

Als das Kind Kind war,
warf es einen Stock als Lanze gegen den Baum,
und sie zittert da heute noch.

Personalialia

Peter Falk (f. 1927) er om noget – også i Tyskland – kendt for sin titelrolle i TV-serien "Columbo" (1971-2003), men har lavet masser af film i USA, mange komedier og farcer, men også vanskelige roller i nogle af John Cassavetes off-mainstream film.

Curt Bois (f. 1901, d. 1991) begyndte sin filmkarriere som barn i 1907, men blev som voksen primært et stort navn på teatret, hvor han blev instrueret af bl.a. Max Reinhardt. I 40'erne var han i USA, men blev heller ikke en stjerne her. Hvis ikke man blinker for meget med øjnene, kan man se ham i 10 sekunder – som lommetyv – i "Casablanca" (1942).

Otto Sander (f. 1941) er den mindre kendte af de to fremtrædende engle-skuespillere i filmen, og som så mange andre lever han højt på den omfattende TV-film produktion i Tyskland. Han spillede en musiker i Volker Schlöndorffs Günter Grass-filmatisering "Der Blechtrommel" (1979) og selveste Karl Liebnecht i Margarethe von Trottas "Die Geduld der Rosa Luxemburg" (1986), ligesom han havde en god rolle i Joseph Vilsmayers "Comedian Harmonists" (1997).

Bruno Ganz (f. 1941), Sanders berømte kollega og ven, er i dag ét af Tysklands største skuespiller-navne og har været med i flere af Wim Wenders film. Han påtager sig gerne roller i 'anderledes' film og går heller ikke af vejen for mindre roller. Senest var han at se i "The Reader" (2008), "Der Baader Meinhof Komplex" (2008) samt naturligvis "Der Untergang" (2004) og "Luther" (2003).

Solveig Dommartin (f. 1961, d. 2007) fylder én med vemod, fordi hun døde så tidligt. Hun samarbejdede med den franske instruktør Claire Denis og med Wim Wenders flere gange – og gentager rollen som Marion i Wenders umådeholdent lange og forvirrende forsøg på at fortsætte historien i "Der Himmel über Berlin", nemlig "In weiter Ferne, so nah!" (1993).

Wim Wenders (f. 1945) er én af de eksperimenterende filminstruktører, som kom frem i 1970erne, og mange af hans film er frustrerende prøvelser at komme igennem. Hans ambivalente fascination af USA bragte ham dertil, og "Paris, Texas" (1984) er et usædvanligt smukt barn af den tid. Ligesom filmene flakser han videre rundt i verden med skiftende motiver og temaer.

Filmfakta

Der Himmel über Berlin / Les ailes du désir – Tyskland/Frankrig 1987 – Instr.: Wim Wenders – Manus: Wim Wenders, Peter Handke, Richard Reitinger – Medv.: Bruno Ganz (Damiel), Solveig Dommartin (Marion), Otto Sander (Cassiel), Curt Bois (Homer), Peter Falk (Peter Falk), Teresa Harder, Jürgen Heinrich – 128 min. – sepia monokrom og farver.

Filmen blev i 2009 udgivet på DVD i Danmark af Sandrew Metronome – og kan således vises med licens fra CVLI.